

לראות את כל הקשת
אגף לחינוך יסודי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגות לרכזי השתלבות

ניסן תשע"ח - מרץ 2018

בנושא תלמידים מחוננים ומצטיינים בכיתה ההטרוגנית

רכזים יקרים שלום וברכה!

דבר מנהל האגף לאיגרת רכזי השתלבות בנושא "מחוננים בכיתה ההטרוגנית"

קשת התלמידים בבתי הספר רחבה ומגוונת, וכוללת גם את התלמידים המחוננים והמצטיינים, תלמידים עם יכולות קוגניטיביות יוצאות דופן ותלמידים עם מאפיינים אישיותיים ורגשיים ייחודיים. יכולות ומאפיינים ייחודיים אלה שמים את המחוננים בקצה האחד של קשת התלמידים בכיתה, ומתבקשת עבורם התייחסות שונה של מערכת החינוך ומתן מענה לימודי רגשי וחברתי מותאם למאפיינים הייחודיים שלהם, בדומה לזה הניתן לתלמידי הקצה האחר של הקשת מהחינוך המיוחד.

מדי שנה, האגף למחוננים ולמצטיינים עורך מבחנים לאיתור התלמידים המחוננים והמצטיינים בכיתה ב' במגזר היהודי ובכיתה ג' במגזר הערבי. חלק מהתלמידים המאותרים לומדים בכיתות מחוננים, אך רובם של התלמידים המאותרים יוצאים ללמוד במרכזי העשרה למחוננים במסגרת של יום לימודים אחד בשבוע. בשאר ימות השבוע, התלמידים המחוננים, על מאפייניהם הייחודיים, לומדים בבתי ספרם, בכיתה ההטרוגנית, ועל כן תהליכי הלמידה בכיתה ההטרוגנית חייבים לכלול גם מענים ראויים ומותאמים להם. הצורך במתן תשומת לב לצרכים המתעוררים בעקבות יציאה של תלמידים אלו מבית הספר במשך יום אחד בשבוע ובמתן מענה עבורם במסגרת הכיתה ההטרוגנית, מציב אתגרים נוספים לפני המערכת הבית ספרית בכללותה, ולפני המורים המלמדים בכיתה במיוחד.

האגף למחוננים ולמצטיינים הקים צוות פיקוח והדרכה העוסק בנושא "המחונן בכיתתו" על כל היבטיו. אני רואה בכם, רכזי השתלבות, שותפים מרכזיים בהובלת הנושא בבתי הספר, ומזמין אתכם לראות בצוות "המחונן בכיתתו" באגף למחוננים ולמצטיינים כתובת לסיוע בלמידה ובהטמעה של נושא זה בקרב צוותי ההוראה השונים.

בברכה,

מנחם נדלר

מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים

1 נקטנו לשון זכר מטעמי נוחות בלבד. בכל מקום הכוונה היא לכל המגדרים.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהלה הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מפגש בין המילים

במפגש בין מילים, אפשר ליצור נפלאות.
במפגש בין מילים, הכול יכול לקרות.

כשמילה פוגשת מילה חדשה,
נוצר צירוף ששייך רק לך.

והקטע הזה הוא מיוחד, והקטע הזה הוא אתה,

ואי-אפשר להסביר איך זה נוצר,
לרוב בטעות, בלי לשים לב, בסך הכול כתבת את
מה שאתה חושב.

ואין שום אפשרות ליצור את זה שוב,
זה זמן שלא יכול לשוב.

עכשיו אני כותבת, ויש לי מה לומר,
והכול מצטבר על דף הנייר.

כתב: **אופק בן-דוד**, כיתה ו',
בית הספר א"ד גורדון, חולון
מתוך במה מחוננת ליצירה תשע"ו

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מענים מערכתיים לתלמידים המחוננים והמצטיינים

1

יום העשרה במרכז מחוננים

מרכזי העשרה למחוננים מאפשרים לתלמידים מחוננים ללמוד במסגרת הומוגנית ייחודית המותאמת לצורכיהם וליכולותיהם. הלימודים מתקיימים **יום אחד בשבוע בשעות הבוקר**, ובשאר ימות השבוע התלמיד לומד בבית הספר הרגיל. לתוכנית מתקבלים תלמידים שעברו את מבחני הקבלה לתוכניות המחוננים בחינוך היסודי. התוכניות מתקיימות במרכזים אזוריים או על-אזוריים ברחבי הארץ. תוכנית הלימודים נלמדת בדרכי הוראה מגוונות המותאמות למאפייני הלמידה של התלמידים המחוננים וכוללת תחומי דעת ונושאים רב-תחומיים שאינם כלולים בתוכנית הלימודים הרגילה. במסגרת יום זה ניתן דגש מהותי על נושאים רגשיים וחברתיים של התלמידים המחוננים והדבר בא לידי ביטוי הן במסגרת השיעורים והן בפעילות ייעודית לכך.

תכנון אירועים בבית הספר נתון לאילוצים מערכתיים רבים. עם זאת, יש להתייחס להיבטים הלוגיסטיים המתעוררים בעקבות היציאה הקבועה של התלמידים המחוננים ליום העשרה במרכז המחוננים אחת לשבוע. פירוט על כך ניתן למצוא בהמשך.

הקשר בין שני מעגלי השייכות של התלמיד המחונן, מרכז המחוננים ובית הספר, הכרחי למען רווחתו. טובת התלמיד המחונן מבקשת איגוד כוחות של שני מעגלים חשובים אלו והתייחסות לנקודות האלה:

מענים מערכתיים לתלמידים המחוננים והמצטיינים

1

- < בית הספר צריך לקיים קבוע עם המנהלים והיועצות של מרכז המחוננים בו לומדים תלמידיו. חשוב מאוד לקבוע אופני התקשרות ושגרות עבודה בין המרכז לבין בית הספר ולהקפיד על דיווח הדדי, העברת מידע רגשי/לימודי וכדומה.
- < על בית הספר לדעת מהו יום הלימודים השבועי של תלמידיו המחוננים ולעדכן את מוריהם. יש לשים לב שלעיתים יש לכל שכבה יום לימודים אחר בשבוע.
- < יש להימנע מתכנון טיולים או אירועים חברתיים ביום הלימודים במרכז. השתתפות התלמידים באירועים ובטיולים הבית ספריים חיונית ביותר, וחשוב לתאם את המערכות ככל שניתן.
- < יש לנסות להימנע מלשבץ ביום הלימודים במרכז המחוננים תחום דעת הנלמד רק שעה בשבוע.
- < יש לעשות מאמץ לחבר את התלמיד לכל עשייה שנעשתה בכיתה ביום הלימודים במרכז המחוננים (ולא רק בתחום הפדגוגי-לימודי), אך אין לצפות מהתלמידים שישלימו בכוחות עצמם את כל המשימות הלימודיות שהתבצעו ביום זה (שהם החסירו). יש לדאוג למערך ידוע עבורם לגבי הנושאים שנלמדו ומומלץ לאפשר להם להתמקד במשימות המרכזיות, ולמצוא דרכים לסייע להם להשלים את החומר הדרוש.
- < מומלץ להתעניין בחברים שרכש ובקורסים שבהם התלמיד המחונן שלכם משתתף במרכז המחוננים ולהזמין אותו לשתף אתכם בחוויות ובתובנות.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהלה הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מענים מערכתיים לתלמידים המחוננים והמצטיינים

1

תוכניות למצטיינים בבתי הספר

ההשתתפות בתוכנית מצטיינים בית ספרית יכולה להוות אתגר לימודי וחברתי נוסף לתלמידים המחוננים והמצטיינים, שיגביר את המוטיבציה הלימודית שלהם, יחבר אותם לשכבת הגיל ויספק מענה נוסף למאפייני הלמידה שלהם.

האגף מפעיל כמה תוכניות למצטיינים בבתי הספר:

תוכנית "אמירים"

תוכנית "אמירים" פועלת כתוכנית תוספתית בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים.

התוכנית מאפשרת מסגרות לימוד בית ספריות לתלמידים מחוננים ומצטיינים. בתי הספר המשתתפים בה מפתחים ומפעילים תוכניות המזמנות אתגרים חדשים למחוננים ולמצטיינים ומטפחות מצוינות בית ספרית. התוכנית מיועדת גם למצטיינים אשר נבחרים על ידי הצוות הפדגוגי של בית הספר. התוכנית מתמקדת בחשיפת תכנים ייחודיים שלא מתוך תוכניות הלימודים הרגילות, ובלמידת מיומנויות חשיבה מסדר גבוה, בכללן מיומנויות חקר, כמו גם פיתוח חשיבה יצירתית וביקורתית.

לראות את כל הקשת
רכז השתלבות

אגף לחינוך יסודי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מענים מערכתיים לתלמידים המחוננים והמצטיינים

1

אם תוכנית אמירים פועלת בבית ספרכם -

- < ניתן להיעזר ברכז התוכנית להנחיית מורים במתן מענה פדגוגי לתלמידים מחוננים ומצטיינים.
- < יש מקרים שיום ההעשרה במרכז המחוננים פועל באותו יום שבו מתקיים קורס בתוכנית "אמירים". אין למנוע מתלמיד מחונן להשתתף בתוכנית "אמירים" בכללותה, בגלל היעדרות משיעור המתקיים ביום השליפה.

מידע נוסף על [תוכנית אמירים](#) באתר האגף למחוננים ולמצטיינים

מצוינות 2000

תוכנית מצוינות 2000 כוללת העשרה חינוכית בתחומי המדעים הניסויים והחשיבה המתמטית והיא פועלת בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים ברחבי הארץ.

התוכנית מיועדת לתלמידים מצטיינים בתחומי הדעת, מתמטיקה ומדעים, בעלי מוטיבציה ומוכנים לקחת על עצמם מחויבות ללמידה מוגברת.

מידע נוסף על [תוכנית מצוינות 2000](#) באתר האגף למחוננים ולמצטיינים.

לראות את כל הקשת
רכז השתלבות
אגף לחינוך יסודי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מענים מערכתיים לתלמידים המחוננים והמצטיינים

1

משאב שעות פרטניות בבית ספר

השעות הפרטניות הן משאב חשוב הנותן מענה אישי לצרכים לימודיים, חברתיים ורגשיים של קבוצות תלמידים שונות ומאפשרות עבודה של מורה מול תלמיד או מול קבוצה קטנה.

כאשר ממפים את הצרכים הבית ספריים, לקראת ייעוד השעות הפרטניות, יש לקחת בחשבון גם את המענים שלהם זקוקים התלמידים המחוננים והמצטיינים. אף הם זקוקים להתייחסות האישית, להנחיה המתווכת והמותאמת שמאפשרות השעות הפרטניות.

על צוות בית הספר לייעד שעות פרטניות גם למתן מענה לצרכים של התלמידים המחוננים והמצטיינים - לבד או בקבוצה של הדומים להם, כגון: קבוצה דו-גילית העוסקת בתהליך חקר או בפתרון בעיות.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהלה הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

לראות את כל הקשת

אגף לחינוך יסודי ורכז השתלבות

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

היבטים רגשיים של תלמידים מחוננים

2

תיאור של הראש שלך

המחשבות מתרוצצות, מזמזמות בתוך הראש
הן מתנגשות, מתחברות אחת לשנייה
חלקן מתפקעות כבועות סבון גדולות מדי,
חדשות מופיעות.

הראש שלך הוא שדה פורח שהחורף לעולם
לא מגיע אליו.

אבל כשאת מנסה לקטוף פרח ולהביא אותו
אל הסלון,

להראות לאחרים את זיוו, הוא נובל, מת.

כל המחשבות יכולות לשרוד רק באינקובטור
העדין של הראש שלך.

כשהן עוברות במגרסת שיניים ובחומצת לשונך,
הן יוצאות החוצה עילגות וחסרות חיים.

כתבה: **הדס גייר**, כיתה ט', מרכז חופים,
עמק חפר

מתוך במה מחוננת ליצירה תשע"ו

היבטים רגשיים של תלמידים מחוננים

2

הנכם מוזמנים לצפות בסרטון מטעם האגף למחוננים ומצטיינים העוסק בהיבטים רגשיים של התלמידים המחוננים

[המחונן בכיתתו 24/7](#)

המילה מחוננות היא מילה בעלת משמעות חזקה, המזוהה עם יכולות קוגניטיביות גבוהות, אלא שרבים מאיתנו אינם יודעים שמחוננות היא תמונה רחבה הרבה יותר, והיכולת הקוגניטיבית הגבוהה של המחונן מהווה היבט אחד בלבד שלה. הסיפור השלם של המחונן חושף, יחד עם יכולות קוגניטיביות גבוהות ועיבוד שונה של מידע, היבטים של עוצמה ושל אינטנסיביות. אצל הילד המחונן לא רק יכולות מופיעות ברמה גבוהה, אלא אף צרכים, תחושות, רגשות ודמיון יכולים לבוא לידי ביטוי בעוצמה ובאינטנסיביות גבוהות. **זוהי נטייה גנטית של בעלי האינטליגנציה הגבוהה. זו אינה בחירה וזו אינה זכות יתר, אלו פשוט מי שהם!**

דוברובסקי (1902-1980), פסיכיאטר, פסיכולוג, איש חינוך, שעסק בחקר מחוננים, זיהה חמישה תחומים בהם העוצמה המוגברת הזו יכולה לבוא לידי ביטוי.

טרם פירוט התחומים נסייג ונאמר, שלא כל מחונן בהכרח יחווה את העוצמות המוגברות בכל אחד מהתחומים המפורטים.

היבטים רגשיים של תלמידים מחוננים

2

חמשת התחומים שבהם העוצמה המוגברת אצל המחונן יכולה לבוא לידי ביטוי הם:

התחום האינטלקטואלי

יבוא אצל המחונן לידי ביטוי בצורך חזק בלמידה, בחיפוש אחרי ההבנה והאמת, בצורך מוגבר להשיג ידע, ובנטייה לחקור, לנסות ולפתור בעיות. כל אלו ייתכן שיופיעו בליווי שאילת שאלות והרבה! הסובבים את המחונן עשויים לחוות אצלו סקרנות בלתי נלאית ולהיטות ללמידה, שתיראנה מוגזמות.

יש לזכור!

שהמחונן אינו מתכוון להפריע לשגרה ולסדר. הוא קולט ומעבד גירויים באופן שונה מבני גילו, ושאלת השאלות הבלתי סופית, אינה ערעור על סמכות אלא ניסיון להבין ולרדת לחקר האמת.

עצה להתמודדות

כבד את הצורך של המחונן בחיפוש אחר ההבנה והאמת, ועזור לו לחפש תשובות לשאלותיו. זה בסדר לומר: 'אינני יודע'.

התחום הפסיכומטורי

יכול להתבטא אצל המחונן בצורך בתזוזה ובתנועותיות בלתי פוסקות. הדבר נובע מעוררות מוגברת של מערכת העצבים והשרירים. לעיתים המחוננים ידברו מהר וילוו את שטף דיבורם בתנועות גוף. ההתלהבות שלהם יכולה להתפרש כמוגזמת, כנדנד או כחוסר מנוחה ולעייף את הסביבה.

לראות את כל הקשת
אגף לחינוך יסודי ורכז השתלבות

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

היבטים רגשיים של תלמידים מחוננים

2

יש לזכור!

שהדבר אינו נובע בהכרח מהיפראקטיביות, ובטח שלא מרצון להציק.

עצה להתמודדות

תכנן פעילויות שאינן דורשות זמן ישיבה ממושך וספק אפשרויות לתנועה סבירה בזמן הפעילות. טכניקות להרגעה כגון מוזיקה שקטה ונשימות, יועילו.

תחום הדמיון

יכול לבוא לידי ביטוי בפעילות מוגברת אצל המחונן. הדמיון של המחונן יכול להיות מפותח מאוד ועשיר באסוציאציות, בחיבורים ובהקשרים. המציאות והדמיון עשויים להתערבב במחשבתו. התלמיד המחונן עשוי להתקשות להתמקד בלימודים שאינם משלבים יצירה ודמיון. הוא עשוי לצייר או לעסוק בדברים אחרים במקום להשתתף בשיעור.

יש לזכור!

שהדבר אינו נובע מחוסר תשומת לב, מרצון להתנגד לנעשה, מחוסר נכונות להכוונה, מזלזול או מעצלנות.

עצה להתמודדות

הוקר ביטויים של יצירתיות ושל דמיון. אפשר הזדמנויות לעיצוב מציאות ולשימוש בדמיון העשיר לתפקוד בעולם האמיתי. כשהמחונן מערב בין מציאות לבין דמיון, שאל שאלה פשוטה, כגון: האם זה סיפור?

לראות את כל הקשת
אגף לחינוך יסודי ורכז השתלבות

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנייה הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

היבטים רגשיים של תלמידים מחוננים

2

בתחום התחושת

המחונן עשוי לחוות כל דבר באמצעות חושיו בעוצמה רבה. המחונן יכול להיות בעל חוויה חושית עשירה ומוגברת בהשוואה לאדם הממוצע, היכולה להיות מהנה מאוד עבורו. עם זאת, רגישותו הגבוהה יכולה להביא לחוויה חזקה מאוד עד כדי אי-נוחות כגון, צלילים שיפריעו לו, ריחות שיסיחו את דעתו, גירויים שיחוש בעור או בגוף.

יש לזכור !

שאין מדובר בחוסר בגרות, במשחק או בהעמדת פנים. המחונן באמת חווה את הדברים בעוצמות חזקות.

עצה להתמודדות

נסה ליצור סביבה נוחה בלא יותר מדי גירויים, לעודד אותו לזהות מה מציק לו, ולבנות תפריט של אפשרויות להתמודדות.

בתחום הרגשי

המחונן עשוי לחוש באופן עמוק כל דבר שקורה. רגשותיו יכולים להיות מוקצנים ומורכבים לעיתים עד כדי תגובות פיזיות (מכאובים ואף דכדוך). לדוגמה, ידיעות חדשותיות יכולות להשפיע עליו יותר מאשר על האדם הממוצע. הוא יכול לגלות חמלה, אמפתיה ורגישות מוגברות במערכות יחסים, אך בד בבד הוא עשוי להלאות ולעיף את הסובבים אותו עם עומק הרגשות המציפים אותו.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

היבטים רגשיים של תלמידים מחוננים

2

יש לזכור !

שהמחונן באמת חווה את הדברים בעוצמות חזקות, וזוהי אינה הצגה או משחק. הרגש המוגזם משקף את החוויה שהוא עובר.

עצה להתמודדות

קבלה והכלה של הרגשות על אף עוצמתם, ובמידת האפשר סיוע בזיהוי האפשרות למצב שבו עשויה להופיע התגובה הרגשית העוצמתית ובהכנה לקראתה.

לסיום נאמר ש"זרעי ההצלחה אומנם טמונים בראש וראשונה באדם עצמו, אולם נביטתם תלויה במידה רבה גם ביחסי הגומלין הנרקמים בין האדם לסביבתו. סביבה מטפחת, המאפשרת תנאים לנביטה היא סביבה המכירה והמוקירה את השונות, ובאופן פרדוקסלי מאפשרת ייסות והסתגלות דווקא על ידי מתן ביטוי והכרה בייחודיות" (אלין קשטקר, 2011 ['המחונן במעגלי השייכות'](#)).

ואנו, אנשי חינוך יקרים, חלק משמעותי מסביבתו של המחונן, המשפיעים על סביבת הנביטה שלו.

ניתן לפנות ליועצות המחוזיות העוסקות בתחום הרגשי-חברתי של התלמידים המחוננים באמצעות [הרפרנטים המחוזיים](#).

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהלה הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מאפייני חשיבה של תלמידים מחוננים (שור וקנבסקי 1993)

3

להלן כמה מאפיינים עיקריים המבדילים את חשיבת התלמיד המחונן מזו של ילדים אחרים:

• זיכרון ובסיס ידע רחב

לתלמידים המחוננים ידע רב יותר מלבני גילם האחרים, אך השוני אינו מסתכם בכך. הידע שלהם גם מאורגן בצורה טובה יותר, כך שהקשרים בין פיסות הידע השונות ברורים להם יותר, וידע חדש שנרכש מתקשר במידיות ובקלות רבה יותר לידע קודם. כמו כן, יכולתם לשלוף מידע קיים, בעת שהוא נדרש, מהירה יותר; יתרונם של המחוננים אינו מתבטא בידע רב יותר בלבד, אלא גם - ובעיקר - בהבנה וביכולת גבוהה יותר כיצד לנצל היטב את הידע שברשותם ולעשות בו שימוש.

• תהליכי בקרה עצמית

התלמידים המחוננים מודעים יותר לתהליכי החשיבה שלהם, ומפעילים מטה-קוגניציה רבה יותר - בקרה על תהליכי החשיבה, שנועדה לשפר את תפקודם. יכולת מטא-קוגניטיבית זו מסייעת בתהליכי העברה של מיומנויות חשיבה מתחום לתחום (למשל, יישום חשיבה מתמטית על בעיה ספרותית, ולהפך, דבר המרחיב את מגוון אסטרטגיות הפעולה והחשיבה האפשריות).

• מהירות מחשבה

מחשבתם של התלמידים המחוננים מהירה יותר מזו של בני גילם האחרים, אך ישנו הבדל נוסף, המפריד אותם מזולתם: בתוך הזמן

לראות את כל הקשת
רכז השתלבות
אגף לחינוך יסודי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהלה הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מאפייני חשיבה של תלמידים מחוננים (שור וקנבסקי 1993)

3

המוקדש למחשבה על בעיה כלשהי, חלק גדול יותר מן הזמן מוקדש לתכנון דרך הפתרון, לעומת הזמן המוקדש לפתרון עצמו.

• ייצוג הבעיה וסיווגה

תלמידים מחוננים מקדישים זמן רב יותר לאיסוף מידע רלוונטי לבעיה. הם מצליחים לקבוע ביתר קלות אילו נתונים חסרים להם, להגיע לראייה רחבה יותר של מהות הבעיה ולסנן את המידע הלא רלוונטי.

• גמישות מחשבתית

אצל תלמידים מחוננים התגלתה גמישות מחשבתית רבה יותר בשני מובנים:

« ייצוג הבעיה בצורות שונות - המחוננים ידעו לייצג את הבעיה בכמה אופנים מקבילים;

« שינוי אסטרטגיות במידת הצורך - המחוננים היו פתוחים יותר לאפשרות של שינוי אסטרטגיה, שהוכחה כבלתי יעילה, תוך כדי תהליך הפתרון.

• העדפת המורכבות

אצל תלמידים מחוננים נמצאה נטייה להעדיף בעיות מורכבות ומאתגרות יותר. למשל, במשחקי מחשב הציעו תלמידים מחוננים שיפורים שיהפכו את המשחק למורכב ומאתגר יותר. העניין הראשוני של התלמידים המחוננים לא היה בתוצאה, אלא בתהליך החיפוש אחר הפתרון.

מאפייני חשיבה של תלמידים מחוננים (שור וקנבסקי 1993)

3

המסקנות העולות מכאן הן כי השוני בין המחוננים לבין שאר התלמידים, בכל הנוגע לחשיבה, אינו כמותי בלבד, אלא איכותי: התלמידים המחוננים חושבים בצורה שונה, ולא רק מהירה יותר. לפיכך שיטות לחינוך מחוננים, המבוססות על האצה (לימוד חומר הלימודים הרגיל, אך בזמן קצר יותר), אינן עונות בהכרח על צרכי התלמידים המחוננים. הן נותנות פתרון כמותי, אך קיים צורך גם בפתרון איכותי. תוכנית לימודים שתענה על צרכי התלמידים המחוננים תהיה תוכנית המתחשבת באופני חשיבתם המיוחדים, ולפיכך מפעילה שיטות הוראה שונות ומותאמות.

לראות את כל הקשת
רכז השתלבות

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מענים פדגוגיים למחוננים ולמצטיינים

4

מיתוס נפוץ הוא שתלמידים מחוננים, עקב האינטליגנציה הגבוהה והכישורים הייחודיים שלהם, יכולים "להסתדר" לבד, ואף לסייע למורה בכיתה. למעשה, התלמידים המחוננים והמצטיינים זקוקים לתמיכה, להנחיה ולמשוב של מוריהם בתהליכי הוראה-למידה-הערכה. גיוון דרכי הוראה בשיעור, טיפוח מיומנויות חשיבה גבוהות, מתן אפשרות בחירה ויצירת קבוצת למידה של דומים הם חלק ממגוון אסטרטגיות הנותנות מענה לצורך זה.

מיתוס נפוץ נוסף הוא שרק מורים מחוננים יכולים ללמד תלמידים מחוננים. מחקרים שונים שנערכו מצאו ש"מורה טוב להוראת מחוננים ומצטיינים" הוא מורה המתאפיין בהיבטים האלה:

- « בעל ידע רחב ומעמיק בתחום התמחותו.
- « אוהב את מקצועו.
- « גמיש בדרכי הוראה והערכה.
- « יצירתי ונכון לקחת סיכונים ולנסות דרכים מגוונות לחלוק את תהליך הלמידה עם התלמידים.
- « עוזר, תומך ומתחשב בתלמידים.
- « בעל ידע לגבי מאפיינים של תלמידים מחוננים ומצטיינים וצורכיהם.

לראות את כל הקשת
רכז השתלבות
אגף לחינוך יסודי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מענים פדגוגיים למחוננים ולמצטיינים

4

חשוב לציין שהציפייה מהמורה היא אינה בהכרח לשלוט בתחומי העניין שבהם שולט התלמיד המחונן, אלא להוות מתווך ומנחה המזמן הזדמנויות למידה והתנסות עבור התלמידים, עוזר להם בקביעת יעדים ותכנון לוח זמנים, מהווה כתובת לחשיבה ולהתייעצות ונותן להם תמיכה, משוב והערכה.

בעת תכנון פעילות לימודית מומלץ להתייחס לארבעה תחומים:

- **תכנים** - הבנה, העמקה והרחבה בתחום התוכן.
- **מיומנויות** - מיומנויות הקשורות לתחום התוכן ומיומנויות המאה ה-21.
- **קשרים** - קישור הלמידה לערכים תרבותיים, אתניים וחברתיים מקומיים, יצירת חיבורים אינטר-דיסציפלינריים, זיהוי סיבה ותוצאה, זיהוי מגמות.
- **זהות** - פיתוח כישורים בין-אישיים ואישיים, כמו: עבודת צוות וטיפול תחושת מסוגלות עצמית.

שאלות כדוגמת המובאות להלן תעזורנה לכם בפיתוח מערך שיעור הנותן מענה לצרכים של התלמידים המחוננים והמצטיינים בכיתה ושל תלמידי הכיתה כולה.

מענים פדגוגיים למחוננים ולמצטיינים

4

- « האם הפעילות מתייחסת לשליטה ברגשות ולהתמודדות עם כישלון?
- « האם הפעילות דורשת כישורי חשיבה מסדר גבוה או דיון מטא-קוגניטיבי?
- « האם התוכן הנלמד יכול לשמש כבסיס להוראת מיומנויות חקר/ חברתיות/רגשיות?
- « האם השיעור סובב סביב שאלה פתוחה/מורכבת/ערכית/ מופשטת/עמוקה?
- « האם הפעילות מתמודדת עם שאלות ערכיות ומוסריות?
- « האם ניתן להוסיף תרגול עם רמת מורכבות גבוהה?
- « האם אפשר לשנות את סדר מרכיבי השיעור כך שהוא יהיה יותר "מסתורי" ומאתגר?
- « האם הפעילות מטפחת סובלנות ופתיחות לדעות ורעיונות?
- « האם הפעילות מאפשרת בחירה?
- « האם אפשר להוסיף מרכיבים הדורשים למידה עצמית או עצמאית?
- « האם אפשר להוריד חלקים של הוראה פרונטלית או חלקים טכניים?

מענים פדגוגיים למחוננים ולמצטיינים

4

מודל מייקר להתאמת ההוראה לתלמידים מחוננים

ג'ון מייקר (1982) פיתחה מודל מעשי להוראה המותאמת לתלמידים מחוננים. עקרונות המודל מדגישים את הצורך בחשיבה מופשטת, מורכבות גבוהה, מגוון, ארגון סביב עקרונות וסוגיות מפתח, מחקר, מחקר על דמויות הקשורות לתחום, חשיבה מסדר גבוה, גילוי ותהליכי חשיבה פתוחים, הוכחה, הנמקה וטיעון, בחירה, אינטראקציות בקבוצה, בעיות אותנטיות וקהל מהעולם האמיתי, העברה ליישום ופתרון בעיות אחרות.

המודל מבחין בין התכנים, התהליכים, התוצרים וסביבות הלמידה.

תהליכים	תכנים
<ul style="list-style-type: none"> • מזמנים מיומנויות חשיבה גבוהות • מעוררים חשיבה ביקורתית וחשיבה יצירתית • מזמנים פתרון בעיות • יוצרים אינטראקציה קבוצתית • מאפשרים התקדמות בקצב אישי • מעודדים פתיחות וגמישות מחשבתית • קיימת אפשרות בחירה 	<ul style="list-style-type: none"> • מושגים גדולים ומורכבים • מושגים בין-תחומיים • מושגים מופשטים • אין פתרון ידוע מראש • קצב מהיר • מגוון חומרי עזר • קיימת אפשרות בחירה

מענים פדגוגיים למחוננים ולמצטיינים

סביבת למידה	תוצרים
<ul style="list-style-type: none"> גמישים ופתוחים מעודדים למידה עצמית בהנעה פנימית יוצרים אווירה מקבלת ולא שיפוטית מעודדים חשיבה מורכבת ומופשטת 	<ul style="list-style-type: none"> רלוונטיים - פתרון בעיות מחיי היומיום עבור קהל יעד אמיתי דורשים תכנון לוח זמנים וניהול זמן מובילים לתמורות במודעות עצמית, במערכת ערכים או בהתנהגות דורשים משוב והערכה משקפים העמקה והרחבה

תפירת "חליפה אישית"

5

רצוי לתפור "חליפה אישית" לכל תלמיד לפי צרכיו, לפי משאבי המערכת ובתיאום עם התלמיד.

בתכנון "החליפה האישית" נשאל את עצמנו:

- מהן החוזקות של התלמיד?
- מהן החולשות של התלמיד?
- מהם המשאבים העומדים לפנינו?
- כיצד ניתן להיערך לפני השיעור?
- מה ניתן לעשות בזמן השיעור?
- מה ניתן לעשות אחרי השיעור?

נבחין בין שלוש הזדמנויות להוראה

שיעורים פרטניים

מתן זמן לתלמיד המחונן לעבודה עצמית במקביל לכיתה

תכנון הוראה הנותן מענה לתלמיד המחונן בתוך הכיתה ההטרוגנית

לראות את כל הקשת

אגף לחינוך יסודי | רכז השתלבות

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

תפירת "חליפה אישית"

5

הוראה בכיתה ההטרוגנית

התלמיד המחונן הוא חלק אינטגרלי מהכיתה, חלק מקשת ההטרוגניות הכיתתית המאתגרת. חשוב לעודד את התלמידים המחוננים לקחת חלק בתהליכי הלמידה ובאירועים החברתיים. לעיתים נדרש מאמץ נוסף לעזור להם לטפח כישורים חברתיים כגון עבודה בצוות.

אחד הגורמים המשפיעים ביותר על התלמיד המחונן השווה מרבית זמנו בכיתה רגילה הוא יחסם של בני גילו כלפיו, היכול להשפיע על הישגיו הלימודיים ועל מצבו הרגשי והחברתי. התנהגותו של מורה כלפי ילד מחונן בכיתה הרגילה עשויה להשפיע על היחס של חבריו לכיתה כלפיו. תלמידים צעירים נוטים להעריך את מוריהם ונוטים לחקות את יחסם של המורים כלפי הזולת גם כאשר יחס זה אינו בא לידי ביטוי במילים (חנה דויד, מתוך חשיבות גישת המורים בטיפול ילדים מחוננים ובחינוכם, 2011)

תלמידים בעלי יכולות גבוהות, וביניהם גם המחוננים, לומדים בקצב מהיר יותר ויש לדרוש מהם העמקה והבנה גדולים יותר. שאילת שאלות פתוחות (כאלה שאין עליהן תשובה נכונה אחת), גיוון בשיטות הוראה, מתן אפשרויות בחירה וטיפול מיומנויות חשיבה גבוהות, נותנים מענה לצרכים של תלמידים שונים ובכללם גם התלמידים המחוננים. מכאן, חשוב ללמד את התכנים גם ברמת המשגה גבוהה, ולהציג את העקרונות המופשטים שעומדים בבסיסם.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנייהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

לראות את כל הקשת

אגף לחינוך יסודי | ורכז השתלבות

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

תפירת "חליפה אישית"

5

עבור תלמידים רבים, הבנת "התמונה הגדולה" מקילה על הבנת התכנים ומעודדת למידה מתוך הבנת ההקשר של התכנים לעקרונות של הדיסציפלינה. יש לשים לב שתלמידים מחוננים ומצטיינים אינם זקוקים לשינון ולתרגול רב אשר פעמים רבות יכולים להוביל לתופעות של שעמום ותסכול אצלם. מומלץ לתת בחירה במשימות ובשעורי בית לכלל התלמידים, לרבות המחוננים והמצטיינים.

למרות החשיבות של שמירת מבנה השיעור ושל עמידה בהוראת התכנים והמיומנויות הנדרשות, מומלץ לאפשר הסתעפות בשיעור למקומות שמעניינים את התלמידים או את חלקם. חשוב להגביל הסתעפויות אלו בזמן ולהקפיד לחזור לתכנון המקורי. כדאי לתכנן מראש הסתעפויות לדוגמאות מרוחקות/"אקזוטיות" או נושאים משיקים מתחומים אחרים.

התלמידים המחוננים הם חלק מהכיתה הטרוגנית ותורמים לתהליכי למידה וחשיבה בכיתה. עם זאת, יש להפעיל שיקול דעת מתי חשוב שהתלמידים יעבדו בקבוצות הטרוגניות ומתי לאפשר לתלמידים לעבוד בצוות בקבוצות של הדומים להם, ואז ניתן לצפות מקבוצת לומדים בעלי יכולות גבוהות תהליך מעמיק יותר ותוצרים מורכבים יותר.

עצה לדרך: קופסת השאלות

תלמידים מחוננים נוטים לקחת חלק פעיל מאוד בדיונים ולשאל שאלות רבות, אך כאשר הם מרגישים שחוסמים אותם, הם נוטים להשתעמם, להתנתק מהעשייה הכיתתית ולהעסיק את עצמם.

לראות את כל הקשת
רכז השתלבות

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנייה הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

תפירת "חליפה אישית"

5

כדי לתת מענה לצורך זה אפשר לתת לתלמיד קופסה קטנה אישית ומקושטת ובתוכה פתקיות שעליהן הוא יכול לרשום את השאלות וההערות שלו במהלך השיעור. בתום השיעור המורה יאסוף את הקופסה, יתייחס בהערה קצרה לכל פתקית ויחזיר לו בתחילת השיעור הבא. זה לוקח רק כמה דקות....

עבודה עצמית במקביל לכיתה

חשוב לאפשר לתלמידים מחוננים זמן לעבודה עצמית בכיתה, ביחידות או בקבוצות, שאינה תרגול טכני גרידא או התקדמות בחוברת הלימוד. רצוי שעבודה זו תכלול מרכיבים יצירתיים וחופשיים כמו גם מרכיבים קשים ומאתגרים. לדוגמה: קריאת טקסט לבד או בקבוצה, כתיבת יומן קריאה, הכנת מפת חשיבה או מפת מושגים, שאלות חשיבה והרחבה, חקר או מרכיבי חקר, ייצוג החומר באמצעים אחרים (כגון ציור, תיאטרון), המצאת שאלות, ניסויים או פעילויות הוראה (במקום רק לענות על שאלות, לעשות ניסויים או לעבור פעילויות).

עצה לדרך: השאלה הקשה קודם

אסטרטגיה המזמנת לתלמידים "להרוויח" זמן ללמידה עצמאית היא אסטרטגיית "השאלה הקשה ביותר תחילה": נותנים למי שחפץ בכך לפתור כמה שאלות קשות אשר משקפות את הבנת התכנים הנלמדים. המורה בודק את התשובות עבור התלמיד הראשון אשר פתר את השאלות. אם פתר לשביעות רצונו של המורה, תלמיד זה פטור מהתרגול החוזר וניגש ללמידה עצמאית.

לראות את כל הקשת
רכז השתלבות

אגף לחינוך יסודי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהלה הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

תפירת "חליפה אישית"

5

אם לא פתר נכון - יחזור לתרגל. תלמידים נוספים אשר חושבים שפתרו את השאלות יכולים לגשת לתלמיד הראשון כדי שיבדוק אותם, וכך לא יפריעו למורה במהלך השיעור. אפשרות נוספת היא להיעזר בחונך אישי (תלמיד בוגר, אחד המורים האחרים) כמנחה שמולו נעשית העבודה האישית. תלמידים אשר הרוויחו זמן לעבודה עצמית יכולים לבחור במה לעסוק - לקרוא ספר, להכין שיעורים, לעבוד על פרויקט אישי או לפתור עוד שאלות קשות.

מומלץ לערוך עם התלמידים הסכם לעבודה עצמית.

שעורים פרטניים

השיעור הפרטני בקבוצה קטנה מאפשר למידה בתוך אינטראקציה חברתית ומזמן למידה התנסותית חווייתית, כגון למידה לקראת תוצר, תהליכי חקר ופתרון בעיות, למידה מבוססת פרויקטים או למידה מבוססת מקום.

בשיעורים הפרטניים ניתן לתת מיקוד גדול יותר לבחירה האישית של התלמידים ולניהול העצמי שלהם את תהליך הלמידה.

מומלץ לחשוב על שעורים פרטניים לתלמידים מחוננים ומצטיינים במערך של תלמידי השכבה, או במערך דו שכבתי.

תפירת "חליפה אישית"

5

עצה לדרך: מודל לפתרון בעיות

Copyright Belle Wallace 2000

המורה והתלמידים יכולים להיעזר במארגן גרפי כדי לתכנן ולנהל את תהליך הלמידה באופן עצמאי

טיפוח יצירתיות

6

הנכם מוזמנים ללמוד על החשיבות של טיפוח יצירתיות בקרב מחוננים ומצטיינים בסרטון "טיפוח יצירתיות"

ספרון דיגיטלי בנושא יצירתיות

הסרטון והספרון מאת תמר סרולוביץ, אחראית תחום יצירתיות וחדשנות, האגף למחוננים ולמצטיינים, משרד החינוך.

עצה לדרך: "מה זה מזה" - תרגיל בחשיבה יצירתית

"מה זה מזה" הוא תהליך של גילוי וחקר יצירתי בעקבות גירוי יוצא דופן. התהליך מאפשר למידה פעילה ועצמאית של התלמידים תוך שימוש נרחב בחשיבה יצירתית ובמיומנות חקר אשר מתקיימות מתוך בחירה וחופש עשייה מוחלטים. התלמידים יוצאים למסע חקר מפתיע אשר בו המנחים לעולם אינם יודעים לאילו מחוזות יגיעו התלמידים. בסרטון "מה זה מזה" מתואר התרגיל בקצרה, אך זהו תחילתו של תהליך הטומן בחובו משמעויות רבות נוספות. מדריך פדגוגי זה בא להדגים את התהליך כמכלול כדי שיוכל לשמש כלי הוראה.

מערך פעילות להורדה מתוך אתר מחוננט

צפו בסרטון "מה זה מזה" המופיע באתר מחוננט

לראות את כל הקשת
רכז השתלבות

אגף לחינוך יסודי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

מידע נוסף

7

- נתונים אודות התלמידים המוחוננים והמצטיינים בשער למנהל באתר משרד החינוך.
- אתר האגף לתלמידים מוחוננים ומצטיינים.
- תהליך איתור מוחוננים ומצטיינים באתר האגף למוחוננים ומצטיינים.
- תוכניות טיפוח למוחוננים ולמצטיינים, אתר האגף למוחוננים ומצטיינים.
- פרטי קשר לרפרנטים המחוזיים מטעם האגף למוחוננים ומצטיינים לקבלת סיוע.
- מחונ-נט - מאגר הידע לטיפוח תלמידים מוחוננים ומצטיינים.
- אסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה, מסמך מנחה למתכנני תוכניות לימודים ארציות ומקומיות ולמפתחי חומרי למידה, המזכירות הפדגוגית, 2009.
- הזדמנויות בהוראה ובלמידה בקבוצה הקטנה, הוראה מכוונת לפרט, מלכה וידיסלבסקי, המנהל הפדגוגי, 2008.
- פעילות לתלמידים מתקדמים, מפמ"ר מתמטיקה, המזכירות הפדגוגית.

לראות את כל הקשת

אגף לחינוך יסודי ורכז השתלבות

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנייהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

06

אגרת לרכזי השתלבות

אדר תשע"ח - מרץ 2018

לרשותכם ולעזרתכם, צוות "המחונן בכיתתו"

עדה דרורי

ממונה המחונן בכיתתו, האגף למחוננים ולמצטיינים
adadr@education.gov.il

שרה גולן

מדריכה ארצית, האגף למחוננים ולמצטיינים
Saragolan81@gmail.com

דגנית קוקוקא

מדריכה ארצית, האגף למחוננים ולמצטיינים
dganit@adsmn.net

בהרכת רכזותי,

מוריה טלמור וכל צוות המדריכים:

עידית הוכנברג, יעל גודל, טובי וינברג, מיכל פרנקל, סוהא שיבל, גלי אלדר, זמיר ישי, לילי ישראל, אניטה גולשה, אתי אהרון, מרים פרי וצביה טרוטנר.

עיצוב גרפי גלית סבג "טו דו דיזיין"

הוצאה לאור גף פרסומים, משרד החינוך

התשע"ח - 2018